

1. О.Ферт. Гіперактивна дитина в школі. Стратегії корекції поведінки та академічної успішності. 2017. Львівський національний університет ім. Івана Франка, факультет педагогічної освіти, кафедра корекційної педагогіки та інклюзії.
2. <https://ascendpedtherapies.com/blog/echolalia-and-jargon-defined>
3. <https://www.verywellhealth.com/what-is-echolalia-5207994>
4. Barkley,R.A.(1997). Behavioral inhibition, sustained attention, and executive functions: Constructing a unifying theory of ADHD. Psychological Bulletin, 121, 65-94.
5. М.В.Савчин, Л.П.Василенко "Вікова психологія", видавництво "Академвидав" 2005р., 248с.

Інна Самойленко, аспірантка 2 року навчання,
факультет спеціальної та інклюзивної освіти,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна.
Науковий керівник: кандидат педагог. наук, доц. **Тетяна Швалюк**,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна.

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІРКУВАНЬ У ЗВ'ЯЗНОМУ МОВЛЕННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ТРЕТЬОГО РІВНЯ

Актуальність. На сьогодні тема лінгвістичного та психолінгвістичного аспектів у формуванні міркувань у зв'язному мовленні старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення (надалі ЗНМ) третього рівня в контексті сучасної логопедії є надзвичайно важливою і малорозробленою. Актуальність цієї проблеми зростає на тлі постійного збільшення вимог щодо мовленнєвої компетенції дітей старшого дошкільного віку і готовності вступу їх до школи. А також невпинного зростання кількості дітей із мовленнєвими порушеннями в тому числі і з загальним недорозвитком мовлення.

Для дітей із загальним недорозвитком мовлення характерним є несформованість всіх сторін мовлення: фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної – як результат зв'язного мовлення. Зі сторони зв'язного монологічного мовлення на перший план

виступають такі труднощі як: несформованість основних форм комунікації, недостатність використання вербальних і експресивних мовних засобів на практичному рівні; недосконалість змістових та формальних характеристик мовлення; знижена мотивація та ініціація до виконання даного виду мовленнєвої діяльності, несформованість основних мовленнєвих операцій таких як: задум, прогнозування, програмування, відбір і синтез мовленнєвого матеріалу тощо. Дітям із ЗНМ III рівня складно як лексично так і граматично правильно оформлювати власні думки, переказувати текст, дотримуючись сюжетної лінії, зберігаючи авторські слова і вирази, розуміти причинно-наслідкові зв'язки і використовувати необхідні специфічні мовні засоби для аргументації своєї думки, складати самостійно різні типи і види розповідей, дотримуючись відповідної структури і логіки викладу мовного матеріалу тощо. Тому, науковці зазначають, що однією із найважливіших задач логопедичної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення є формування у них зв'язного монологічного мовлення.

Мета дослідження – аналіз психолінгвістичних та лінгвістичних понять і положень з проблеми формування міркувань у зв'язному мовленні дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення третього рівня, що становить методологічну основу для подальшого дослідження.

Основний текст. На нашу думку, вивчення проблеми формування міркувань у зв'язному мовленні дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня повинно включати різні аспекти їх вивчення, серед яких можна виділити: лінгвофілософський, психофізіологічний, лінгвістичний та психолінгвістичний.

Згідно психолінгвістичного підходу вивчення мовленнєвої діяльності дітей із мовленнєвими порушеннями, на думку Н. Бондаренко (2013) І. Брушневської (2023), Е. Данілавічюте (2016), І. Марченко (2015), Ю. Рібцун (2020), Є. Соботович (1997), Н. Харченко (2008), Т. Швалюк (2016) та ін., визначення основних психологічних механізмів сприйняття і породження зв'язного висловлювання, дасть змогу окреслити певне коло операцій і дій, які приймають безпосередню участь в цьому процесі, необхідну суму мовних знань, які знадобляться для вирішення цього питання, розкрити роль когнітивних і лінгвістичних процесів у формуванні мовлення.

Е. Данілавічюте (2016), спираючись на власні і експериментальні дослідження Є. Соботович, вказує на те, що практично неможливо принципово виокремити мовну систему з когнітивної сфери, адже на становлення всіх її шарів впливають когнітивні фактори. Саме тому психолінгвістичний підхід, з позицій якого відбувається науковий

пошук відповідей на питання про структуру дефекту в контексті тяжкої мовленнєвої патології, обрано у якості провідного при інтерпретації зазначених порушень у вітчизняній логопедії. Перспективність даного напрямку підтверджується створенням сучасних діагностичних методик та навчальних програм, що ґрунтуються на розумінні порушень як складного механізму, який включає нейробіологічні, соціальні та психологічні фактори, що визначають мовленнєвий дизонтогенез, а також регуляцію психічної активності та функціонування когнітивних і емоційних процесів у вирішенні лінгвістичних завдань. На сьогоднішній день в психолінгвістиці існує низка теорій породження мовленнєвих висловлювань. Всі вони мають переважно спільні складові: 1) мотив – задум – інтенція; 2) внутрішнє мовлення або програмування, семантичне наповнення; 3) граматико-семантична, лексико-граматична реалізація зв'язного висловлювання; 4) моторна реалізація висловлювання. Вчені відзначають, що процес породження мовлення залежить від багатьох чинників: а) від мовних здібностей та інтелектуального розвитку людини; б) від швидкості протікання мисленнєвих процесів, вміння оперативно мислити; в) вміння володіти достатнім рівнем розвитку лексику, як базою знань; г) достатнім рівнем розвитку психіки, емоційно-чуттєвої природи мовця (Н. Бондаренко, 2013; І. Брушневська, 2023; Л. Калмикова, 2008; Є. Соботович, 1997, В. Тарасун, 2011, Н. Харченко, 2008).

Є. Соботович (1997) вказує на те, що процес розуміння мовлення починається зі сприйняття ритміко-інтонаційної структури речення та членування його на окремі слова і звуки. Ці сигнали передаються в мозкові центри слуховими нервами. Також вчена зосереджує увагу на тому, що для впізнавання фонемного складу слова необов'язково розрізнявати усі звуки, що входять до нього. Людина, яка володіє мовленням, на основі впізнавання перших звуків слова передбачає наступні його елементи (І. Брушневська, 2023; В. Тищенко, 2012), все це призводить до розуміння його значення – що складає смисловий рівень сприйняття мовлення.

З погляду лінгвістики міркування є вищою структурно-семантичною одиницею над рівнем фрази, що виступає як функціонально-смисловий тип монологічного мовлення. Міркування є цілісним і зв'язним текстом, в якому найбільш помітно проявляється єдність мови, мовлення та мислення (Н. Харченко).

Н. Бондаренко (2013) вказує на те, що текст-міркування містить синсемантичні речення-судження з акцентом на причинно-наслідкові зв'язки як всередині синтаксичних одиниць, так і між ними. Воно характеризується специфічними логічними відносинами між судженнями, що складає умовивід та має особливе мовне оформлення. Йому

притаманні такі структурні частини як твердження, доведення, висновки. Міркування – найскладніший тип зв'язного висловлювання, а формування міркувань у зв'язному мовленні є ключовим показником когнітивного та мовленнєвого розвитку дитини.

З погляду логіки, правильним є таке мислення, яке вирізняється визначеністю і чіткістю, несуперечливістю, послідовністю, обґрунтованістю і доказовістю, тобто *правильною думка буде тоді, коли вона відповідає логічним законам*. Досягти правильного мислення, не розуміючи понять, за допомогою яких суб'єкт бажає висловити думку неможливо. Думки людини перебувають у нерозривній єдності зі словом. Прості судження і речення, будучи нерозривно пов'язаними, не є тотожними: *судження* – це акт мислення, його продукт, а *речення* – граматична конструкція, певне сполучення слів (Швалюк, 2016).

В свою чергу, І. Мельник (2023) розглядає міркування як логічну категорію, особливу інтелектуальну операцію, що реалізується у формі понять, суджень, умовиводів – індуктивних та дедуктивних доведень та логічного зв'язку між ними.

Значний вплив на розуміння проблем розвитку мовлення мали дослідження І. Брушневська (2023), Е. Данілавічюте (2016), І. Марченко (2015), Т. Піроженко (2005), Ю. Рібцун, Є. Соботович (1996, 1997, 1998), В. Тарасун (2011), В. Тищенко (2012), Н. Харченко, 2008), які довели зв'язок між психікою та мовленнєвою діяльністю, підкреслюючи, що слово повинно відповідати реальним потребам мовця та бути інтегрованим у його життя та діяльність. Вчені змогли визначити основні психічні процеси, які забезпечують здобуття цих знань: 1) це сенсомоторний інтелект, 2) певний рівень розумової діяльності, 3) розвиток уявлень, уваги, пам'яті, які обслуговують засвоєння значень мовних знаків та їхньої зовнішньої сторони, розвиток таких специфічних операцій як сукцесивний та симультанний аналіз і синтез, які забезпечують оволодіння синтагматичними і парадигматичними рядами в мові.

Ряд науковців Л. Калмикова & Г. Калмиков & І. Лапшина & Н. Харченко (2008) підкреслюють, що мовлення, перш за все, є феноменом психіки людини. Це означає, що воно нерозривно пов'язане з такими психічними процесами, як мислення, пам'ять, увага, уява. Мовлення опосередковує ці процеси, даючи їм можливість вираження та розвитку. В свою чергу, мовленнєва діяльність – це не просто пасивне сприйняття мовлення, а й активний процес, що потребує залучення різних психофізіологічних систем організму.

Таким чином, проблема формування міркувань у зв'язному мовленні старших дошкільників із ЗНМ III рівня є багатовимірним процесом, що потребує комплексного і міждисциплінарного підходу його вивчення. Застосування психолінгвістичного і

лінгвістичного підходів щодо діагностики та корекційно-розвивальної роботи з формування означеного явища мови, дозволить підвищити ефективність розвитку мовленнєвої компетентності та когнітивних навичок дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня. Важливо відзначити, що успішне вирішення питання формування міркувань у зв'язному мовленні цих дітей буде сприяти покращенню їхньої комунікативної компетентності та когнітивному розвитку, що є важливими чинниками для їхньої подальшої соціальної адаптації в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Н.А. (2013) Шляхи формування зв'язного монологічного мовлення у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. № 24. С. 30-34.* Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7594>
2. Брушневська, І. (2023). Використання ймовірного прогнозування у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 114–119, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.2.17>
3. Данілавичюте Е. (2016) Психолінгвістика правопису у контексті сучасного підручника для школярів із тяжкими порушеннями мовлення. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. ред. О.М. Топузов]. Київ: Педагогічна думка, Вип. 17, 109-122.* Режим доступу: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/356>
4. Калмикова, Л. О., Калмиков, Г. В., Лапшина, І. М., & Харченко, Н. В. (2008). Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. *Київ: Фенікс, 245 с.* Режим доступу: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/05/Kalmykova_Psykholohiia-movlennia-i-psykholinhvistyka.pdf
5. Мельник, І. (2023). Аспекти формування способів міркування у дітей старшого дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 31-38, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.5>
6. Соботович Є.Ф. (1997) Психолінгвістическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования. Киев, 1997. 44 с.
7. Тищенко В.В. (2012) Методика формування ймовірного прогнозування в мовленнєвій діяльності дітей дошкільників із ЗНМ. *Науковий часопис НПУ імені*

М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. № 21. С. 269-273. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/23199>

8. Харченко Н.В. (2008) Психолінгвістичні підходи щодо формування в старших дошкільників мовленнєвих навичок і вмінь будувати міркування. *Психолінгвістика: наук.-теорет. зб. Вип. 1.* Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2008_1_11
9. Швалюк Т.М. (2016) Проблема формування зв'язних висловлювань типу міркування у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. № 32. Ч. 2. С. 234-240.* Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/16634>

Секелик Анна, студентка групи ФПЛ-42с,
факультет педагогічної освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна.

Науковий керівник: кандидат педагог. наук, доц. **Мар'яна Породько**,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ РЕЦЕПТИВНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. У сучасних умовах стрімкого зростання кількості дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) особливого значення набуває вивчення специфіки їх мовленнєвого розвитку. Одним з найуразливіших компонентів у структурі мовленнєвого порушення є рецептивне мовлення — здатність розуміти звернене мовлення інших. Саме недорозвинення цієї навички суттєво гальмує комунікативну, пізнавальну та соціальну активність дитини. За даними клініко-логопедичних досліджень, більшість дітей з РАС мають стійкі порушення рецептивного мовлення, що виявляються у низькому рівні розуміння інструкцій, труднощах з ідентифікацією предметів, дій, осіб та в обмеженій реакції на запити.